

TÜRKİYE'DE EKONOMİK AÇIKLIK VE İŞSİZLİK İLİŞKİSİNİN ZAMAN SERİSİ ANALİZİYLE İNCELENMESİ

Hasan Alp ÖZEL¹

Funda H. SEZGİN²

ÖZET

Küreselleşme sürecinde ekonomiler müdahaleci ekonomi politikaları yerine düzenleyici ekonomi politikalarına yönelmektedir. Bu süreçte her ekonomi yapısal özelliklerine göre diğer ekonomilerden çeşitli seviyelerde etkilenmektedir. Ekonominin diğer ekonomilerden etkilenme seviyesi ise önemli ölçüde, ekonomik küreselleşmenin temel iki unsuru olan ticari ve finansal serbestlik düzeylerine bağlıdır. Bir ekonomide ticari serbestlik düzeyi ticari açıklık oranı ile ölçülürken finansal serbestlik düzeyi finansal açıklık oranı ile ölçülmektedir. Ekonomideki ticari ve finansal açıklık oranları, ekonominin açıklık seviyesini belirlemede önemli bir göstergedir. Çalışmada, Türkiye için ekonomik açıklık ve işsizlik arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkiler zaman serisi analiz yöntemleriyle incelenerek, Vektör Otoregresif Model (VAR) üzerinden varyans ayrıştırma ve etki-tepki analizleri gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, hem uzun hem kısa dönem için ilişki olduğu, uzun dönemde Türkiye'de finansal açıklık işsizliği arttıran bir unsur oluştururken, ticari açıklığın işsizlik oranını azaltıcı bir etki yaptığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ticari Açıklık, Finansal Açıklık, İşsizlik, Zaman Serisi Analizi

Jel Kodu: F41, E24, P45, O24

¹ Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi, Aktüerya ve Risk Yönetimi Bölümü.

² Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü.

**EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
ECONOMIC OPENNESS AND UNEMPLOYMENT IN TURKEY
USING TIME SERIES ANALYSIS**

ABSTRACT

In the process of globalization economies are turning to the regulatory economic policies instead of the interventionist ones. In this course every economy is affected by the other ones in different levels relative to their structural features. Level of how an economy is affected by other economies, significantly depends on the level of trade and financial liberalization which are the main two elements of economic globalization. Rate of commercial freedom is measured by the commercial openness in an economy and the level of financial freedom ratio is by financial openness. Rates of trade and financial openness in the economy are important indicators in determining the level of openness of the economy. In the study, short and long term relationships between economic openness and unemployment have been examined by the time series analysis and variance decomposition and action-reaction analyses have been achieved via Vector Autoregressive Model (VAR) analysis. As a result, it has been determined that in the long term, which has both a long and short-term relationship, while financial openness is a factor that increases unemployment, trade openness is reducing unemployment.

Keywords: Trade Openness, Financial Openness, Unemployment, Time Series Analysis

Jel Codes: F41, E24, P45, O24

1. Giriş

Küreselleşme hayatımızın önemli bir bölümünü etkilemektedir. Ekonominin küreselleşmesinin temel iki yapı taşı bulunmaktadır. Bu yapı taşlarından birincisi ticari serbestleşmedir. Ticari serbestleşme aynı zamanda ekonomik küreselleşmenin bir diğer yapı taşı olan finansal serbestleşmenin ön koşulunu oluşturmaktadır. Mal ve hizmet akışı önündeki engellerin kaldırılmasını kapsayan ticari serbestleşmenin düzeyi ticari açıklık seviyesiyle ölçülürken, sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması kapsayan finansal serbestleşme finansal açıklık seviyesiyle ölçülmektedir. Bir ekonomideki ticari ve finansal açıklık seviyesi, ülkenin ekonomik açıklık seviyesini belirleyen önemli göstergelerdendir.

Ekonomik açıklık birçok makroekonomik değişkeni etkilediği gibi istihdamı da etkilemektedir. Çalışmanın amacı, Türkiye’de ticari ve finansal açıklıktan oluşan ekonomik açıklık ve işsizlik arasındaki ilişkilerin araştırılmasıdır. Bu kapsamda, zaman serisi analizi yöntemleri kullanılarak uzun ve kısa dönem ilişkiler araştırılmış, söz konusu değişkenlerin değişim kaynakları ve birbiriyle olan etki-tepki ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Küreselleşme

Küreselleşme hayatın her alanında yaşanan bütünleşme ve benzeşme sürecini ifade etmektedir (Köse, 2003: 3). Dolayısıyla küreselleşme hayatımızın her alanını etkilemektedir. Ekonominin küreselleşmesi, üretim faktörlerinin, mal ve hizmetlerin dolaşımı önündeki engellerin kaldırılarak ülke ekonomilerinin bütünleşmesi temeline dayanmaktadır (Özel, 2012: 21). Aynı zamanda küreselleşme yeni pazarlara ulaşmak veya mevcut pazarlara ucuz girdiler sağlamak gibi yeni fırsatları da bünyesinde barındırmaktadır (Jacoby ve Meunier, 2010: 229). Küreselleşme ile birlikte ülkelerin karşılıklı ekonomik bağımlılıkları artmaktadır. Küreselleşme sayesinde üretim ve finans yapısı ulusal sınırlardan bağımsız evrensel bir nitelik kazanmaktadır (Bairoch ve Kozul-Wright, 1996: 3).

Küreselleşmenin temel dinamikleri teknolojiye meydana gelen gelişmeler, politik gelişmeler, çokuluslu şirketlerin uluslararası ekonomide ağırlıklarının artması ve ekonomik gelişmeler olarak sıralanmaktadır (Özel, 2011: 94). Küreselleşme sürecinde meydana gelen ekonomik gelişmeler bir yandan küreselleşmenin itici gücünü oluştururken diğer yandan küreselleşmenin bir sonucu olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomide serbestleşme ve küreselleşme kavramları birlikte ilerlemektedir (IMF, 2002; 108). Küreselleşme sürecinde ülkeler ekonomiye müdahale eden politikalar yerine ekonomiyi düzenleyen politikalar uygulamakta, ekonomideki engel ve sınırlamaları azaltmaktadır (Christiansen vd, 2009: 4).

Ekonominin küreselleşmesi, ticari serbestleşme ve finansal serbestleşme olmak üzere iki temel aşamada gerçekleşmektedir. Ticari serbestleşmeyle ulusal piyasalar yabancı mallara açılmakta, bunun sonucu olarak da piyasalar daha rekabetçi bir görünüm kazanmaktadır (Mishkin, 2009: 166). Finansal serbestleşme ise sermaye hesabının serbestleştirilmesi, mali baskı politikalarının terk edilmesi, yabancı yatırımcılara yönelik engel ve sınırlamaların kaldırılmasını kapsamaktadır (Galindo vd, 2002: 2). Bir ülkenin ticari ve finansal serbestleşme düzeyi önemli bir ekonomik açıklık göstergesidir.

3. Ticari Açıklık

Ticari serbestleşme ile genel olarak hükümet müdahalelerinden kaynaklanan, ticaret akışının engellenmesine yönelik ticaret politikalarının değişmesi ifade edilmektedir. Bu politika değişiklikleri iki temel gruba ayrılmaktadır. Bu gruplardan birincisi tarifeler, vergiler, ek ücretler gibi değişkenleri kapsayan fiyat müdahaleleri ve ikincisi ise kotalar, lisans hakları, yasaklar, gibi tarife dışı engellerden oluşmaktadır (Li, 2004: 560). Ticari serbestleşme, mal ve hizmet ticaretindeki kontrollerin ve uluslararası ticaretin önünde doğrudan veya dolaylı sınırlamaların kaldırılmasını kapsamaktadır (Yapraklı, 2007: 68).

Bir ekonomide ticari serbestleşme politikası uygulanma düzeyini tarife dışı engellerin dış ticaretin %40 veya daha fazlasını kapsamaması, ortalama tarife oranlarının %40 veya daha fazla olması, sosyalist bir ekonomik sisteme sahip olunması, ihracatın önemli kısmının kamu tekelinde bulunması gibi ölçütlerle ölçmek mümkündür (Sachs vd, 1995: 22). Rose (2004)'e göre, ticaret politikasına yönelik uygulamalar yedi temel grupta sıralanmaktadır:

- Toplam dış ticaret ya da ithalatın GSYH'ya oranından oluşan ticari açıklık,
- Ülkelerin karakteristik özelliklerine göre ayarlanmış ticaret akımları,
- Tarifeler,

- Tarife dışı engeller,
- İnfomal (gayri resmi) veya nitel önlemler,
- Birleşik endeksler,
- Fiyata dayanan önlemler.

Bir ekonomide ticari serbestleşme düzeyi, ticari açıklık seviyesi ile ölçülmektedir. Ekonomide ticari açıklık vatandaşlar ve yabancıların, vatandaşlar arasında uygulanmayan hükümetlerin koyduğu ek maliyetler, gecikmeler ve belirsizlikler olmaksızın işlem yapabilme seviyesidir (Berg ve Krueger, 2003: 50).

Ticari açıklık ölçümünde tekrara dayalı ve çıktıya dayalı farklı yöntemler kullanılmaktadır. Tekrara dayalı ölçütler, ticaret tarifelerinin seviyesi ve dağılımı gibi doğrudan ticaret politikası göstergeleridir. Ancak tekrara dayalı ölçütler tarife dışı sınırlamaları göstermekte eksik kalmaktadır. Bu sebepten dolayı çıktıya dayalı ölçütler daha yaygın kullanılmaktadır. Çıktıya dayalı ölçütler her türlü bozulmanın kaynağını kapsamakta ve mevcut verilere dayanmaktadır. Çıktıya dayalı ölçütlerden en sık kullanılanı, bir ülkenin ithalatı ve ihracatının toplanarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'sına (GSYH) oranlanmasıdır (Spilimbergo vd, 2003: 305).

4. Finansal Açıklık

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi özellikle gelişmiş ülkeler öncülüğünde hızla ilerlemiştir. Gelişmiş ülkeler öncülüğünde genel hatlarıyla başarıya ulaşan finansal serbestleşme politikaları orta gelirli gelişmekte olan ülkeleri de bu yönde politikalar uygulamaya teşvik etmiş ve bu ülkeler de finansal serbestleşme politikalarına hızla uyum sağlamıştır (Schmukler, 2004: 40). Küreselleşme kavramının önemli bir parçasını sermaye hareketleri oluşturmaktadır. Ülkeler, kendi piyasalarını daha rekabetçi hale getirmek için piyasalardaki engellemeleri kaldırmakta, piyasayı korumaya yönelik bu engellerin kalkmasıyla, piyasalardaki katılımcılar artarken, piyasalar daha rekabetçi ve etkin bir duruma gelmektedir (Alp, 2000: 77). Finansal serbestleşme ile birlikte finansal piyasalar bütünleşmektedir. Bu özelliğiyle finansal serbestleşme hem küreselleşmenin bir unsuru hem de küreselleşmeyi hızlandıran bir faktör özelliği taşımaktadır (Durusoy, 2000: 16). Finansal serbestleşme, uygulamada faiz oranlarının serbest bırakılarak kredi tavanlarının kaldırılması, bankaların Merkez Bankası'nda tutmak zorunda oldukları mevduat munzam karşılık oranlarının kaldırılması veya azaltılması,

bankacılık sektörünün hem yerleşik hem de yabancılara açılması ve sermaye hareketleri önündeki sınırlamaların kaldırılması politikaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002: 112).

Finansal serbestleşmeyi iç finansal serbestleşme ve dış finansal serbestleşme olarak iki gruba ayırmak mümkündür. İç finansal serbestleşme, iç finansal piyasalardaki faiz tavanları, giriş engelleri, gibi sınırlamaların kaldırılmasıdır. Dış serbestleşme ise, sermaye hareketleri önündeki engellerin kaldırılması, ulusal paranın konvertibilitesi şeklinde tanımlanmaktadır (Karabulut, 2003: 77-80).

Genel olarak finansal serbestleşmenin;

- Kredi kontrollerinin kaldırılması,
- Faiz oranlarının deregülasyonu,
- Bankacılık sektörüne veya daha geniş olarak hizmetler endüstrisine giriş serbestliği,
- Banka otonomisi,
- Bankalar için özel mülkiyet,
- Uluslararası sermaye akımlarının serbestleştirilmesi olarak altı boyutu bulunmaktadır (Williamson ve Mahar, 2002: 15-16);

Finansal serbestleşme yönelik atılan adımları genel olarak beş başlıkta sıralamak mümkündür:

- Döviz kurlarının serbest piyasa mekanizması tarafından belirlenmesi,
- Faiz oranları ve krediler üzerindeki kamu müdahalesinin kaldırılması, fon arz ve talebinin serbest piyasa koşulları altında belirlenmesi,
- Uluslararası sermaye hareketlerine getirilen sınırlamaların kaldırılması,
- Borsa işlemlerinde aracı kurumların müşterilerine tahakkuk ettirecekleri komisyonların serbest bırakılması,
- Çeşitli ülkelerdeki finansal kurumların gerek şube açarak, gerekse mevcut şubeyi satın alarak ulusal finans piyasalarına girişinin kolaylaştırılması ve bu piyasalarda rekabet ortamının sağlanması,

• Piyasa kontrollerinden ziyade piyasada faaliyet gösteren kurumların sermaye yapısını güçlendirici düzenlemeler yapılması (Alp, 2000: 94).

Bir ülkedeki finansal serbestleşme düzeyi finansal açıklık seviyesi ile ölçülmektedir. Finansal açıklık ülke vatandaşlarının yabancı varlık ve yükümlülüklerin elde etmesini ve yabancıların ulusal finans piyasalarında faaliyet göstermelerini kolaylaştırmaktadır.

Finansal açıklık politikalarını dört temele dayandırmak mümkündür:

- Yerleşiklere yabancı finansal varlık tutma ve bulundurma izni verilmesi,
- Özel firmaların uluslararası finansal piyasalardan serbestçe borçlanmasına izin verilmesi,
- Yerleşiklere döviz cinsinden finansal işlem yapmak için izin verilmesi,
- Yabancıların yurtiçi piyasalarda serbestçe yatırım yapmalarına izin verilmesi (Esen, 2000: 5).

IMF, finansal açıklığın ölçümünü dış varlıkların ve dış borçların GSYH'ya oranı şeklinde tanımlamaktadır (Lane ve Milesi-Ferretti, 2007: 231). Finansal açıklık seviyesinin belirlenmesi için farklı yöntemler kullanılsa da, en sık kullanılan yöntemle finansal açıklık, gayri safi özel sermaye girişi ile gayri safi özel sermaye çıkışının toplamının GSYH'ya oranı şeklinde hesaplanmaktadır (Aizenman, 2008: 373; Buch vd, 2005: 754).

5. Türkiye'de Ekonomik Açıklık Ve İşsizlik İlişkisinin Zaman Serisi Analizi

5.1. Kapsam ve Veri Seti

Analizin kapsamı, diğer tüm değişkenler sabit kabul edildiğinde, Ticari Açıklık (TA), Finansal Açıklık (FA) ve işsizlik oranı (UE) arasındaki kısa ve uzun dönemli bir ilişkinin varlığının belirlenmesini içermektedir. Söz konusu ilişkinin incelenmesinde Türkiye için 2005:01 ve 2012:01 dönemini kapsayan aylık zaman serileri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan ticari açıklık ve finansal açıklık verileri milyon ABD Doları olarak hesaplanmıştır. Veriler TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi ve TUİK'den derlenmiştir. Veri seti analizinde Eviews 7.1 sürümü kullanılmıştır. Ticari açıklığın hesaplanmasında literatüre uygun olarak (ihracat+ithalat)/GSYH formülü,

finansal açıklığın hesaplanmasında literatüre uygun olarak (gayri safi özel sermaye girişi+gayri safi özel sermaye çıkışı)/GSYH formülü kullanılmıştır.

5.2. Bulgular

Ticari ve finansal açıklığın işsizlik oranına etkisinin tahmininde her değişkenin zaman serisi özelliklerini incelemek için öncelikle serilerin durağan olup olmadıkları test edilmiştir. Ekonometrik modellerde kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmaması modelin ampirik sonuçları ile ilgili önemli sonuçlar içermektedir. Durağan bir süreçte seri sabit bir uzun dönem ortalaması etrafında dalgalanır ve herhangi bir şokun etkisi kalıcı olmaz. Diğer taraftan, serinin birim kök içermesi durumunda ise serinin uzun dönem deterministik yoluna dönme gibi bir eğilimi olmamakta ve daha da önemlisi cari dönemde ortaya çıkacak bir şok serinin uzun dönem değerleri üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Bu nedenle makroekonomik değişkenlerin bütünleşme dereceleri zaman serilerinin uygun modellenmesi açısından önemli bilgiler içermektedir.

Zaman serisi uygulamasında, ilk olarak serinin karakteristik özellikleri incelenmektedir. Serinin durağan olup olmadığı Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) testleriyle araştırılmıştır. Daha sonra değişkenlerin durağanlık yapıları gözönüne alınarak değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkiler, VAR model üzerinden, Varyans Ayrıştırma ve Etki-Tepki fonksiyonları ile yorumlanmıştır.

Tablo 1: Değişkenler için ADF ve PP Durağanlık Test Sonuçları

TEST DEĞİŞKEN	DÜZEY SEVİYESİ				BİRİNCİ FARK			
	ADF	p*	PP	p*	ADF	p*	PP	p*
Ticari açıklık (TA)	-1.437	0.567	1.435	0.234	14.29	0.000	11.322	0.000
Finansal açıklık (FA)	-1.463	0.554	0.985	0.342	-14.93	0.000	13.009	0.001
İstihdam (İS)	-1.634	0.463	1.006	0.211	-15.59	0.000	9.567	0.000

***MacKinnon (1996) one-sided p-values**

Değişkenler için durağanlık analizleri yapılırken seriler mevsimsel etkilerden arındırılmış (CENSUS X21 filtresi kullanılmıştır), kriz ve politika değişim dönemleri istatistiksel anlamlılığa göre dikkate alınmış ve model seçiminde trend ve sabit bileşenleri anlamlı olduğu sürece modele katılmıştır. Gecikme uzunluğu seçiminde otokorelasyonun kalktığı minimum gecikme uzunluğu seçilmiştir.

Analize dahil edilen değişkenler MacKinnon % 10, % 5 ve % 1 anlamlılık düzeyleri için birinci farkta I(1) durağan çıkmıştır. Bu nedenle eşbütünleşme analizine tüm değişkenler 1. mertebe farkları alınarak dahil edilecektir. Eşbütünleşme analizinin yapılması için üç önemli kriter Schwarz Information Criterion (SC), Hannan-Quinn Information Criterion (HQ) ve Akaike Information Criterion (AIC) bir gecikmeyi göstermektedir. Bu nedenle, eşbütünleşme analizi bir gecikme için yapılacaktır. Sonuçlar Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi Kriterleri Tablosu

VAR Lag Order Selection Criteria						
İçsel Değişkenler: FFA FTA FUN						
Dışsal Değişken: C						
ag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
	-3229.885	NA	5.90e+32	83.97104	84.06236	84.00757
	-3206.185	44.93838	4.03e+32	83.58921*	83.95448*	83.73532*
	-3198.690	13.62728	4.19e+32	83.62831	84.26753	83.88399
	-3191.608	12.32421	4.42e+32	83.67813	84.59130	84.04339
	-3178.732	21.40388*	4.02e+32*	83.57746	84.76458	84.05230
	-3171.105	12.08424	4.20e+32	83.61312	85.07420	84.19754
	-3165.421	8.563881	4.64e+32	83.69924	85.43426	84.39323
	-3156.928	12.13196	4.78e+32	83.71242	85.72140	84.51599
* Ölçütlere göre gecikme seçimi						
LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)						
FPE: Final prediction error						
AIC: Akaike information criterion						
SC: Schwarz information criterion						
HQ: Hannan-Quinn information criterion						

Birim kök testlerine göre serilerin aynı dereceden bütünleşik oldukları sonucuna varılmıştır. Ancak değişkenlerin aynı dereceden bütünleşik olmaları uzun dönemde her zaman birlikte hareket ettiklerini göstermemektedir. Durağan olmayan iki ya da daha fazla seri arasında uzun dönemde bir ilişki olup olmadığı eşbütünleşme testi ile belirlenmektedir. Bu amaca yönelik olarak geliştirilmiş birçok test vardır. Bu çalışmada serilerin birinci farklarında durağan oldukları belirlendikten sonra aralarındaki uzun dönem denge ilişkisinin varlığı Johansen (1988) yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Johansen Testi, maksimum olabilirlik yöntemi kullanarak eşbütünleşme ilişkisinin sayısını ve bu ilişkinin parametrelerini bulmamızı sağlamaktadır. Bu yöntemde, eşbütünleşme ilişkisini ortaya koymak için Maksimum Öz Değer Testi ve İz Testi olmak üzere iki farklı testten yararlanılmaktadır. Hesaplanan maksimum öz değer ve iz istatistiklerinin kritik değerlerle karşılaştırılması ile eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığına karar verilmektedir.

Tablo 3: Johansen Eşbütünlük Test Sonuçları

Hipotez		Trace	0.05	
No. of CE(s)	Özdeğer	İstatistik	Kritik Değer	Prob.**
None *	0.432170	42.37712	29.79707	0.0011
At most 1	0.239715	15.21232	15.49471	0.0551
At most 2	0.041956	2.057378	3.841466	0.1515
Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hipotez		Max-Eigen	0.05	
No. of CE(s)	Özdeğer	İstatistik	Kritik Değer	Prob.**
None *	0.432170	27.16480	21.13162	0.0063
At most 1	0.239715	13.15495	14.26460	0.0743
At most 2	0.041956	2.057378	3.841466	0.1515
Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				

Değişkenler arasında bir eşbütünlük vektörü, diğer bir ifadeyle uzun dönem ilişkisi bulunmaktadır. Elde edilen bu uzun dönemli ilişkiye yönelik denklem için çıkarımlar Tablo 4'de gösterilmektedir.

Tablo 4: Eşbütünlük Denklemi Sonuçları

FİS	FTA	FFA
1.000000	3.80E-09	-3.77E-10
	(3.7E-10)	(2.0E-10)

Tablo 4'den de görüldüğü gibi finansal açıklık işsizlik oranını pozitif yönde, ticari açıklık ise negatif yönde etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle ticari açıklık işsizlik oranını azaltıcı bir etki yapmaktadır. Bu sonuç Matusz (1996), Melitz (2003), Felbermayr vd., (2008), Dutt vd., (2009) ile paralellik taşımaktadır. Finansal açıklık ise işsizlik oranını arttırıcı bir etki yapmaktadır. Bu sonuç Çaşkurlu (2010) ile benzerlik taşırken, Levchenko vd., (2009) ile çelişmektedir. İşsizlik oranı ile ekonomik büyüme arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Reel Ekonomik büyüme işsizlik oranını azaltıcı bir etki yapmaktadır. Konuya bu açıdan bakıldığında, finansal açıklık ile ilgili bulgular, Tornell vd., (2004), Hellmann vd., (2000), Diaz-Alejandro (1985) çalışmalarına paralellik göstermektedir. Ayrıca bulgular, finansal dış açıklığın, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesine olumsuz etkisine yönelik kabul edilen teorik ifadeyle de örtüşmektedir (Yapraklı 2007: 78).

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesinden sonra, Tablo 5’de kısa dönem ilişkilerin analizi için oluşturulan hata düzeltme modeli (VECM) sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Error Correction:	D(FIS)	D(FTA)	D(FA)
CointEq1	- 0.201709	-4.19E+08	-0.257311
	(0.09354)	(5.0E+07)	(0.09019)
	[2.15632]	[-8.38576]	[-2.85300]

Diagnostik testler: $R^2=0.78$, $Adj. R^2=0.76$, $F\text{-Statistic}=7.332$, $F\text{-Statistic (Prob)}=0.0211^*$,
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test: Prob. Chi-Square(2)= 0.1541*
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey: Prob. Chi-Square(3)=0.1677*
Ramsey RESET Test: $F\text{-statistic}=1.2027$, $F\text{-statistic (Prob)}= 0.2106^*$
Wald test: Prob. Chi-Square(2)= 0.0033*
Cusum path lies within the confidence interval bounds at %5 ; JB probability =0.2491*

*Beklenen sonuç

Tablo 5’den görüleceği üzere tüm değişkenler istatistik anlamlıdır ve kısa dönem ilişki için koşul içlerinden en az birinin istatistik anlamlı olmasıdır. Böylece, değişkenler arasında kısa dönem ilişki vardır ve katsayı işaretleri negatif olduğu için kısa dönemde denge sağlanacaktır. Hata düzeltme modelinin anlamlılığına ve varsayımların sınanmasına yönelik yapılan testlerde; model anlamlı, otokorelasyon ve heteroskedasite problemi yok, model tanımlama anlamlı (spesifikasyon testi), normal dağılımlı olarak sonuçlar beklenen doğrultuda elde edilmiştir.

Modelde yer alan değişkenlerin hata terimlerinde meydana gelecek şokların, diğer değişkenler üzerindeki etkisi, etki-tepki (İmpulse-Response) fonksiyonları ile ölçülmektedir. Diğer bir ifadeyle, etki-tepki analizi bir değişkende meydana gelecek rastgele bir şokun sistemdeki diğer değişkenler üzerindeki etkisini analiz etmekte ve bu bakımdan ekonomik politikalara yön vermede önemli bir işlev görmektedir. Varyans ayrıştırması (variance decomposition) ise, değişkenlerin kendilerinde ve diğer değişkenlerde meydana gelen şokların kaynaklarını yüzde olarak ifade eder. Kullanılan değişkenlerde meydana gelecek bir değişimin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını gösterir. Bir değişkende meydana gelen değişimlerin büyük bölümü kendisindeki şoklardan kaynaklanıyorsa, bu değişkenin dışsal olarak hareket ettiğini gösterir.

Tablo 6: Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Variance Decomposition of FİS:				
Period	S.E.	FİS	FTA	FFA
1	0.228753	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.398196	97.94622	0.831031	1.222754
3	0.595546	95.16254	1.845843	2.991616
4	0.766585	93.18229	2.744905	4.072803
5	0.924606	90.84695	3.080710	6.072341
6	1.057872	89.12789	3.350931	7.521182
7	1.170518	87.93017	3.381646	8.688182
8	1.264160	86.94101	3.361911	9.697081
9	1.342165	86.21116	3.306331	10.48251
10	1.407075	85.65962	3.217378	11.12300
Variance Decomposition of FTA:				
Period	S.E.	FİS	FTA	FFA
1	2.21E+08	3.712377	96.28762	0.000000
2	2.61E+08	14.21290	85.58495	0.202154
3	3.10E+08	24.38768	75.32670	0.285620
4	3.72E+08	26.07302	73.09283	0.834146
5	4.10E+08	29.46837	69.84363	0.688005
6	4.44E+08	31.15224	68.26072	0.587038
7	4.73E+08	32.14753	67.32357	0.528908
8	4.93E+08	33.02383	66.48854	0.487631
9	5.11E+08	33.46376	66.08103	0.455209
10	5.24E+08	33.75937	65.80812	0.432511
Variance Decomposition of FFA:				
Period	S.E.	FİS	FTA	FFA
1	3.15E+08	0.361597	2.310111	97.32829
2	3.17E+08	0.364942	3.289652	96.34541
3	3.26E+08	1.531531	6.327576	92.14089
4	3.35E+08	4.377954	6.106823	89.51522
5	3.40E+08	6.514064	6.275013	87.21092
6	3.47E+08	8.447938	7.608679	83.94338
7	3.51E+08	10.46225	7.595247	81.94251
8	3.55E+08	11.86839	7.786265	80.34534
9	3.59E+08	13.05460	8.098001	78.84740
10	3.62E+08	14.08060	8.094299	77.82510

Tablo 6'dan görüleceği üzere, işsizlikteki değişmelerin kaynağının en önemli kısmı kendi içindeki değişmelerdir. Buna karşılık, dönemler içinde payı artan ve son periyota için yaklaşık %10'luk bir pay ile finansal açıklık etkileyici olmaktadır ve ticari açıklığın katkısı %3 gibi küçük bir değişim oranıdır. Ticari açıklık için yine değişimlerin önemli kaynağı kendi içindeki değişimler olup, yaklaşık %33'lük kısım ise işsizlik oranından kaynaklanmaktadır. Finansal açıklık içindeki değişimlerin en büyük kaynağı yine kendi değişimleri olduğu gibi, son dönemler için yaklaşık % 10'un üzerinde işsizlik oranının etkisi görülmektedir.

VAR modelinde etki-tepki fonksiyonunun katsayılarını elde etmede yaygın olarak, hataların Cholesky ayrıştırması kullanılmaktadır. Cholesky ayrıştırması, VAR modelinden elde edilen hataların dikeyleştirilmesi ve elde edilen varyans-kovaryans matrisinin diyagonal hale getirilmesidir. Çalışmada söz konusu ayrıştırma ile alınan sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo7: Bir Değişkenin, Diğer Değişkenlerden Kaynaklanan Bir Standart Hatalık Şoka Karşı Birikimli Tepkisi.

Response of FIS:			
Period	FIS	FTA	FFA
1	0.230512	0.000000	0.000000
2	0.119844	-0.016386	0.049824
3	0.065001	-0.000571	0.039408
4	0.034512	-0.003262	0.023380
5	0.018702	-0.000485	0.013313
6	0.009999	-0.000754	0.007226
7	0.005404	-0.000203	0.003943
8	0.002898	-0.000190	0.002117
9	0.001563	-6.96E-05	0.001145
10	0.000840	-5.06E-05	0.000615
Response of FTA:			
Period	FIS	FTA	FFA
1	-32665187	2.24E+08	0.000000
2	-42518835	-86756747	-31486354
3	-12735627	36623116	-7133501.
4	-10914984	-13865334	-8424363.
5	-4233406.	6048475.	-2828280.
6	-2937412.	-2185900.	-2239793.
7	-1315040.	1013857.	-923255.7
8	-814577.3	-336268.2	-611931.8

9	-395296.2	174070.4	-283303.7
10	-230054.0	-49268.24	-171050.1
Response of FFA:			
Period	FIS	FTA	FFA
1	-32707389	22598862	3.35E+08
2	-14035370	2954336.	69218826
3	-6487538.	1810601.	12922284
4	-3365320.	112166.3	1439211.
5	-1738594.	235943.8	-401176.6
6	-937445.5	18225.74	-495867.6
7	-497671.0	45148.09	-321226.6
8	-269208.1	8194.952	-188036.5
9	-144010.5	10476.94	-103302.7
10	-77776.85	3103.240	-56563.67

İşsizlik oranındaki bir birim standart hatalık şok karşısında, ticari açıklık bir süre sabit seyir izledikten sonra artarak tepki vermektedir. Finansal açıklık ise, genelde sabit bir seyir izleyerek tepki vermiştir. Ticari açıklıktaki bir birimlik standart şok karşısında işsizlik oranı ve finansal açıklık azalış ve artış şeklinde istikrarlı bir tepki vermektedir. Finansal açıklıktaki bir standart hatalık şoka karşılık işsizlik oranı ve ticari açıklık oranı azalış ve artış şeklinde düzensiz tepkiler vermektedir.

6. Sonuç

Küreselleşme sürecinde ulusal sınırların etkisi azalmakta üretim faktörleri, mal ve hizmet akışkanlığı artmaktadır. Her ülke ekonomik yapısının özelliklerine göre farklı düzeyde küreselleşme sürecine dahil olmakta ve ekonomik küreselleşmenin temel yapı taşı olan ticari ve finansal serbestleşme politikaları uygulamaktadır. Bir ülkedeki ticari serbestleşme düzeyi, ticari açıklık seviyesi ile ölçülürken, finansal serbestleşme düzeyi, finansal açıklık seviyesi ile ölçülmektedir. Ticari ve finansal açıklık seviyesi ekonomik açıklık seviyesini gösteren iki temel unsuru oluşturmaktadır. Ülkelerin sahip olduğu ekonomik açıklık seviyesi birçok makroekonomik değişkeni etkilediği gibi, işsizlik oranı üzerinde de önemli etkilerde bulunmaktadır.

Türkiye’de ticari ve finansal açıklığın işsizlik oranı üzerinde etkisi incelendiğinde; uzun dönemde finansal açıklık işsizlik oranını pozitif yönde, ticari açıklık ise negatif yönde etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle finansal açıklık işsizlik oranını arttırıcı bir etki yaparken, ticari açıklık işsizlik oranını azaltıcı bir etki yapmaktadır.

İşsizlik oranındaki değişimin ortalama %90'ı kendisinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle işsizliği sağlayan iç dinamiklerin etkisinden kaynaklıdır. Bu değişimin kaynağında finansal açıklık özellikle son dönemde etkileyici olurken, ticari açıklığın etkisinin zayıf kaldığı görülmektedir. Ticari açıklık için değişimlerin temel kaynağı yine kendi içindeki dinamikler olup yaklaşık %33'lük kısım işsizlik oranından kaynaklanmaktadır. Finansal açıklık içindeki değişimlerin en büyük kaynağı yine kendi değişimleri olduğu gibi, son dönemler için yaklaşık % 10 işsizlik oranının etkisi görülmektedir.

İşsizlik oranındaki bir birim standart hatalık şok karşısında, ticari açıklık bir süre sabit seyir izledikten sonra artarak tepki vermiştir. Finansal açıklık ise, genelde sabit bir seyir izleyerek tepki vermiştir. Ticari açıklıktaki bir birimlik standart şok karşısında işsizlik oranı ve finansal açıklık azalış ve artış şeklinde istikrasız bir tepki vermektedir. Finansal açıklıktaki bir standart hatalık şoka karşılık işsizlik oranı ve ticari açıklık oranı azalış ve artış şeklinde düzensiz tepkiler vermektedir.

Ticari açıklık ile piyasa ekonomisinin daha rekabetçi olması, ihracatın uyarılması, teknoloji transferinin gerçekleşmesi gibi etkilerle ekonomik büyümenin sağlanacağı, dolayısıyla da ekonomide işsizlik oranının azalacağı savunulmaktadır. Türkiye ekonomisinde de ticari açıklık seviyesinin işsizlik oranını azalttığı görülmektedir.

Ticari açıklığın işsizlik oranını azaltacağı yönünde önemli çalışmalar olsa da, finansal açıklığın işsizlik üzerine etkisi konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Teoride, finansal açıklık ile hedeflenen ekonomik büyüme için yeterli tasarrufu olmayan ülkelerin kalkınmalarına yönelik yeterli kaynağın sağlanacağı savunulsa da, finansal açıklık seviyesini arttıran gelişmekte olan bazı ülkelerin de önemli ekonomik krizler yaşadığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin uyguladığı finansal açıklık politikalarıyla hedeflenen ekonomik büyüme ve istihdam artışına ulaşamadıkları görülmektedir. Benzer şekilde Türkiye'de uygulanan finansal açıklık politikalarının ekonomik büyüme ve dolayısıyla da istihdam artışında beklenen iyileşmeyi yapmadığı görülmektedir. Bunun temel nedeni Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin doğrudan yatırım olarak değil, kısa süreli spekülatif yatırım olarak gelmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde gelen yabancı sermaye reel üretim ve istihdam da bir artış yaratmadığı gibi, ekonomik kırılganlığı da arttırmaktadır.

Türkiye'de ticari açıklık politikaları uygulanırken, piyasaların daha rekabetçi olması, ihracatın artırılması, teknoloji transferinin sağlanmasına

yönelik politikalarla istihdamın arttırılması sağlanmalıdır. Finansal açıklığın işsizlik oranı üzerindeki olumsuz etkisini gidermeye yönelik olarak ise finansal alt yapının sağlamlaştırılması, yabancı sermaye hareketlerinin doğrudan yatırımlara dönüştürülerek yeni istihdam olanaklarının sağlanmasına yönelik ekonomi politikaları önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Aizenman, Joshua, “On The Hidden Links Between Financial and Trade Opening”, *Journal of International Money and Finance*, Vol. 27, Issue 3, 2008.

Alp, Ali, *Finansın Uluslararasılaşması, Finansal Krizler, Çözüm Önerileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000.

Bairoch, Paul, Kozul-Wright, Richard , “Globalization Myths: Some Historical Reflections on Integration, Industrialization and Growth in The World Economy”, *UNCTAD/OSG/DP/113*, No:113, 1996.

Berg, Andrew, Krueger, Anne, “Trade, Grow, and Poverty- A Selective Survey”, *Annual World Bank Conference on Development Economics, The New Reform Agenda*, Ed. Boris Pleskovic, Nicholas Stern, The World Bank and Oxford University Press, 2003.

Buch, M. Claudia, Doepke, Joerg, Pierdzioch Christion, “Financial Openness and Business Cycle Volatility”, *Journal of International Money and Finance*, Vol. 24, Issue 5, 2005.

Christiansen, Lone, Schindler, Martin, Tressel, Thierry, “Growth and Structural Reforms: A New Assessment”, *International Monetary Fund, Research Department, IMF Working Paper WP/09/284*, 2009.

Çaşkurlu, Sibel, ”Küreselleşen İşgücünün Krizi ve Küresel Eşitsizlik”, *Ekonomik Yaklaşım*, Sayı:77, Cilt:21, 2010.

Diaz-Alejandro, Carlos, “Good-bye Financial Repression, Hello Financial Crash”, *Journal of Development Economics*, Vol. 19, Issue 1-2, 1995.

Durusoy, Serap, “Finansal Serbestleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri”, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:5, Sayı: 18, Temmuz, 2000.

Dutt, Pushan, Mitra, Devashish, Ranjan, Priya, “International Trade and Unemployment: Theory and Cross-National Evidence” Faculty & Research Working paper, 2008/6/EPS, 2009.

Esen, Oğuz, “Financial Openness in Turkey”, International Review of Applied Economics, Vol. 14, Issue 1, 2000.

Felbermayr, Gabriel, Prat, Julien, Schmerer, Hans-Jörg, “Globalization and Labor Market Outcomes: Wage Bargaining, Search Frictions, and Firm Heterogeneity”, IZA DP No. 3363, Discussion Paper Series, 2008.

Galindo, Arturo, Micco, Alejandro, Ordonez, Guillermo, “Financial Liberalization and Growth: Empirical Evidence”, Inter-American Development Bank, 2002

Güloğlu, Bülent, Altunoğlu, Ender, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, 2002.

Hellmann, F. Thomas, Murdock, C. Kevin, Stiglitz, E. Joseph, “Liberalization, Moral Hazard in Banking, and Prudential Regulation: Are Capital Requirements Enough?”, The American Economic Review, Vol. 90, No. 1, 2000.

IMF, World Economic Outlook September 2002, World Economic and Financial Surveys, 2002

Jacoby, Wade, Meunier, Sophie, “Europe And The Management of Globalization”, Journal of European Public Policy, Vol. 17, Issue 3, 2010.

Johansen, Soren, “Statistical Analysis of Cointegrating vectors” Journal of Economics Dynamic And Control, Vol. 12, Issues 2-3, 1988.

Karabulut, Gökhan, “Finansal Liberalizasyon İktisadi Kriz İlişkisi”, İktisat Dergisi, Sayı: 438, 2003.

Köse, Ömer, “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 49, 2003.

Lane, R. Philip, Milesi-Ferretti, G. Maria, “The External Wealth of Nations Mark II: Revised and Extended Estimates of Foreign Assets and Liabilities, 1970-2004”, Journal of International Economics, Vol. 23, Issue 2, 2007.

Levchenko, A. Andrei, Ranciè, Romain, Thoenig, Mathias, “Growth and Risk at the Industry Level: The Real Effects of Financial Liberalization”, Journal of Development Economics, Vol: 89, 2009.

Li, Xiangming, “Trade Liberalization and Real Exchange Rate Movement”, IMF Staff Papers, Vol. 51, No. 3, IMF, 2004.

Matusz, J. Steven, “International Trade, the Division of Labor, and Unemployment”, International Economic Review, Vol. 37, No. 1, 1996.

Melitz, J. Marc, “The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity”, Econometrica, Vol. 71, No. 6, 2003.

Mishkin, S. Frederic, “Globalization and Financial Development” Journal of Development Economics, Vol. 89, Issue 2, 2009.

Özel, H. Alp, “Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 19, 2012.

Özel, H. Alp, “İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi”, İ.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2011/2, 2011.

Rose, K. Andrew, “Do WTO Members Have More Liberal Trade Policy?”, Journal of International Economics, Vol. 63, Issue 2, 2004.

Sachs, D. Jeffrey, Warner, Andrew, Aslund, Anders, Fischer, Stanley, “Economic Reform and the Process of Global Integration”, Brookings Papers on Economic Activity, Ed. William C. Brainard, George L. Perry, 25th Anniversary Issue, Washington D.C, Brookings Institution, 1995.

Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi
Haziran 2013 Cilt 2 Sayı 2 (26-46)

Schmukler, L. Sergio, “Financial Globalization: Gain and Pain for Developing Countries”, Economic Review, Federal Reserve Bank of Atlanta, Second Quarter, 2004.

Spilimbergo, Antonio, Londono, J. Luis, Szekely, Miguel, “Income Distribution, Factor Endowments, and Trade Openness”, Toward Pro-Poor Policies Aid, Institutions, and Globalization, Annual World Bank Conference on Development Economics Europe, Ed. Bertil Tungodden, Nicholas Stern, Ivar Kolstad, The World Bank, 2003.

Tornell, Aaron, Westermann, Frank, Martinez, Lorenza, “The Positive Link Between Financial Liberalization, Growth and Crises”, CESIFO Working Paper WP 1164, 2004.

Williamson, John, Mahar, Molly, Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme, Çev. Güven Delice, Ankara, Liberte Yayınları, 2002

Yapraklı, Sevda, “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı 5, 2007.